

Intervju med Ingvild Broch

16. oktober 2008

Du var jo så definitivt, sammen med din ektefelle, Ben Johnsen, blant pionerene ved Universitetet i Tromsø. Hvorfor kom dere til Tromsø?

Ja, det er faktisk en ganske spesiell historie, og den vil jeg gjerne fortelle. Tanken på å skulle flytte til Nord-Norge hadde aldri falt meg inn før Universitetet i Tromsø for alvor begynte å lyse ut stillinger. Det viste seg problematisk å få kompetente søkere til de tre stillingene i matematikk som en hadde utlyst. Min mann, Ben Johnsen, som er matematiker, hadde skrevet et brev til Tromsø og bedt om nærmere opplysninger om Universitetet. Men før noe mer skjedde, spurte jeg han hva han mente jeg skulle gjøre dersom han tok stilling ved Universitetet i Tromsø. Å flytte til Tromsø så jeg da på som totalt uaktuelt. Men flere i Tromsømiljøet kjente til Ben. Det gjaldt ikke minst Jan Erik Solheim på Nordlysobservatoriet. Han og flere andre begynte å komme på besøk til Ben og meg når de var i Oslo. De fortalte begeistret om hvor fint det var i Tromsø.

Jeg mener å erindre at Peter F. Hjort kontaktet oss og tilbød meg ett års engasjement i russisk ved Universitetet i Tromsø hvis Ben ville begynne der som matematiker. Jeg sa klart fra om at et engasjement på ett år, det var jeg overhodet ikke interessert i. Samtidig visste jeg at fransk sto foran russisk på prioriteringslisten for språkfagene. Disse sonderingene endte etter hvert med at Universitetet i Tromsø samtidig lyste ut en fast stilling i russisk og en fast stilling i matematikk. Vi søkte på stillingene og ble begge tilsatt i 1972.

Ben var oppe i Tromsø i mai i 1972. Karl Egil Aubert, som med permisjon fra Universitetet i Oslo deltok i oppbyggingen av matematikkstudiet, og Ben gikk, hvis jeg ikke husker feil, på ski på Tromsdalstind 17. mai. De la ikke skjul på en voldsom begeistring over den opplevelsen. Men uansett var det jo litt rart å flytte fra Oslo til Kroken i 1972. Der var det for eksempel umulig å få telefon. Så man følte seg nokså isolert, selv om flyforbindelsen sørover var bra.

Russisk hørte naturlig hjemme på Universitetet i Tromsø?

<http://doi.org/10.7557/15.4347>

Det var jo ikke unaturlig å tilby russisk i Tromsø, i likhet med finsk og samisk. Jeg har stor sans for fransk, som jeg også har i fagkretsen min. Men jeg synes jo ærlig talt at man godt kunne trekke inn russisk før fransk på et nordnorsk universitet. Jeg var alene som lærer i russisk et par år. Men min første undervisning i Tromsø var ikke i russisk. Det var faktisk som foreleser på innføringskurs i fonetikk og allmenn språkvitenskap.

Dere ble lenge i Tromsø?

Vi hadde ikke reist dit for å bli i ett år eller i fem år. Hvor lenge vi skulle bli, hadde vi faktisk aldri diskutert. Men da vi flyttet, bestemte vi oss for at nå flytter vi. Dette innebar at vi ikke skulle reise sørover til familien i juleferien. Det gjorde vi heller aldri. Vi bestemte oss for at vi var flyttet til Tromsø. Det betyr ikke at vi ikke dro sørover på sommerferie og alt det der. Men vi drev ikke hele tiden og tenkte at nå ville jeg heller ha vært på Teaterkafeen.

Det var et dristig prosjekt å bygge opp et universitet i Tromsø?

Jeg tror at alle vi som reiste opp da, trodde fullt og helt på dette prosjektet. Vi brukte nok også ganske mye tid på selve universitetsprosjektet. Jeg ser godt i ettertid at vi kanskje skulle brukt litt mer tid på fag og litt mindre tid på prosjektet. Det måtte nødvendigvis bli mye møtevirksomhet. Alt var nytt, alt skulle bestemmes. Jeg satt i det første valgte Universitetsstyret. Jeg husker en sak med eksamensfusking. Vi hadde ikke fått reglement som sa noe om dette. En av studentrepresentantene i styret mente at slik fusking var en effekt av det kapitalistiske samfunnet. Vi kunne sitte i styret i timevis og diskutere en slik sak. Men vi møtte også en god del nordnorsk ungdom som ga uttrykk for begeistring og takknemlighet over å ha fått mulighet til å studere nordpå.

Faget russisk var fortsatt litt spesielt på den tiden. Sovjet var ganske isolert. Det var ikke så mange som valgte å studere russisk, men vi hadde russiskstudenter hele tiden. Vi ble godt kjent med dem, siden de var få. De ga ofte klart uttrykk for at russiskstudiet hadde åpnet en ny verden for dem.

De aller fleste studentene var norske, men vi hadde også både finske og islandske russiskstudenter. Tromsø var en liten by da vi kom dit. Jeg tror jeg kan å si at vi nok merket at ikke alle i byen var like glade for universitetsetableringen. Du risikerte å få litt negativ reaksjon når du sa du jobbet på Universitetet. Så jeg sa flere ganger når jeg tok drosje de første årene, at mannen min jobbet på Nordlysobservatoriet. Dette hadde ikke noe med oss og at vi var søringer å gjøre. Jeg tror heller det

hang sammen med at nå var det kommet mange studenter til Tromsø for å være med på å bygge et alternativt universitet. Noen av disse preget på bybildet på en måte som ikke ble udelt godt mottatt.

Mange av de ansatte tilhørte også venstresiden i det politiske landskapet. Jeg har mange ganger hørt påstander som at vi kan ikke ansette noen på Universitetet i Tromsø som ikke er klar motstander av EF. Nå var jeg motstander av EF selv, men for meg var det overhodet ikke noe som skulle tillegges vekt ved tilsetting i stillinger. Du husker sikkert stortingsvalget i 1973, da tre ansatte ved Universitetet i Tromsø kom inn på Stortinget.

Jeg satt i styret da Peter Hjort trakk seg fra alt i Tromsø. Det var jo nokså spesielt. Da følte man at det var vanskelig i forhold til mange av studentene. Alt i alt synes jeg at Peter Hjort har gjort en kjempejobb i oppbygningen av Universitetet i Tromsø. Det kan godt hende at det hadde blitt et universitet også uten ham, men ikke like fort, det tror jeg ikke. Han ofret mye på å få dette til, ikke minst fordi han så den store betydningen av prosjektet. Så satte han jo hardt mot hardt i en avgjørende votering. Han fikk ikke den støtten fra studentrepresentantene som han forutsatte. Så han tok sin hatt og gikk. Jeg opplevde dette som en nokså tøff og ubehagelig situasjon.

Universitetet vokste raskt og smertefritt inn i byen og landsdelen. Vi ville jo gjerne inn i det samfunnet som byen og landsdelen var. Det var om å gjøre at du skulle jobbe med ting som var landsdelsrelevant. Det har jeg da også gjort, og vi hadde mange åpne forelesninger. Husker kvinne-
mafiaen som var beregnet på folk i byen. Vi var veldig åpne ovenfor studenter som bodde spredt rundt i landsdelen og ønsket å lære russisk. Jeg veiledet via telefon folk som studerte russisk og bodde på steder som Bodø og Stamsund. Og jeg rettet deres oppgaver. Vi innså veldig klart vår oppgave og forpliktelser i forhold til landsdelen. Men det var ikke bare landsdelen da.

Dere arrangerte åpne temamøter i byen?

Ja, vi hadde åpne møter, og vi hadde åpne kveldsforelesningsserier. Det kunne handle om ukjente kvinnelige forfattere, arbeiderkvinner og mye annet. I flere år var det mange, også fra bysamfunnet, som kom og hørte på det. Avisene skrev om det, og det vakte positiv oppmerksomhet.

Hva med kvinneperspektivet?

Det var jo slik at på det som het Institutt for språk og litteratur (ISL), var en god del av de tilsatte kvinner. Vi utviklet et samarbeid på tvers av fagene. Dette ville ikke skjedd hvis vi hadde vært i Oslo, for da hadde

vi nok vært klarere sortert og gruppert etter fag. Men her på ISL var vi sammen. Vi var på søk etter ting som vi kunne gjøre sammen. Dette var en spennende periode for oss, og det ble mange bøker utav det. Åse Hiorth Lervik var en drivkraft i dette, på samme måte som hun var en drivkraft i arbeidet med å bygge opp språkfagene i sin alminnelighet. Hun var veldig raus på mange måter. Vi var jo ikke så mange til å begynne med. Men jeg husker at vi hadde juletreffest for ansatte ved ISL med familie hjemme hos Åse og hennes familie i Isbjørnveien. Det er jo raust. Hun var svært raus med å lese og gi tilbakemelding på ting vi skrev. Hun var veldig flink til å gi folk kommentarer for å forbedre tekster. Hun begrenset ikke slik veiledning til å gjelde de som jobbet med norsk litteratur. Alle som ba om det, fikk hjelp hos henne.

Jeg var litt bekymret for hvordan det skulle gå med mine ferdigheter i russisk når jeg flyttet nordover og måtte unnvære tilknytningen til et stort institutt som jeg hadde i Oslo. Men jeg må understreke at Slavisk-baltisk institutt på Universitetet i Oslo var veldig hyggelig mot meg og kalte meg for sin utsendte nordnorske apostel. Så jeg hadde god *backing* derfra. Og så ble jeg tatt godt imot av Norsk-sovjetisk samband i Tromsø. Der traff jeg svært mange av de gamle kommunistene. De var eldre enn meg, og de hadde et helt annet forhold til Sovjet enn det jeg hadde. Men de trakk meg inn når de hadde bruk for noen som kunne russisk. De hadde faktisk en del besøk fra Sovjet. Dessuten hadde politiet av og til bruk for tolk i russisk når sovjetiske trålere gikk innenfor grenser der de ikke hadde lov til å gå. På samme måte ble jeg hentet når det ble brakt inn skadete eller syke sovjetiske sjøfolk til sykehuset. Jeg ble etter hvert svært god på noe som het sjøprotest, som var et juridisk begrep som ikke brukes i Norge. Dette dreide seg om at når de fikk forskyvninger i lasten og sånne ting, så måtte de ha en offentlig erklæring på dette som de brakte med seg hjem til Sovjet. Selv om jeg ikke fikk snakket så veldig mye russisk, så fikk jeg til gjengjeld oppleve en litt annen side av det å kunne russisk. Guttene våre lærte før de begynte på skolen at når de tok telefonen og det var fra politiet, så ropte de straks «mor, det er noen som skal ha tolk». Det var jo også en måte å tjene landsdelen på, om du vil.

Mange år senere besøkte jeg personlig Gorbatsjov i Moskva og overtalte ham til å komme til Universitetet i Tromsø.

Universitetet i Tromsø inngikk samarbeid med Pomoruniversitetet i Arkhangelsk?

Vi syntes det var svært bra at det åpnet seg en mulighet for å sende studenter fra oss til Arkhangelsk som del av russiskopplæringen. Rektor

Bulatov i Arkhangelsk ønsket også å tilby norskopplæring til russiske studenter i Arkhangelsk. Straks det ble mulig for utlendinger å komme dit, begynte han å jobbe for å få til norsk på universitetet. Det ble nødvendig med en ganske tids- og ressurskrevende prosess før vi klarte å få det til. Men det ble utvilsomt en stor suksess som det var morsomt å være med på. Universitetet i Tromsø tok ansvar for denne norskundervisningen i en årrekke.

Å kunne ta imot de første russiske studentene på Universitetet i Tromsø, var også virkelig interessant. De første var jo litt usikre, for så langt hadde svært få mennesker fra Sovjet vært i Vesten. De hadde dårlig råd, og det hadde også hjemmene de kom fra. I Tromsø fikk de lommepenger nok til at de uten problemer kunne gått på kino og konserter, men de sparte alle pengene sine for å ha med seg mest mulig hjem. Men etter hvert ble de russiske studentene en helt vanlig del av studentverdenen.

Vi så klare forskjeller mellom norsk og russisk høyere utdanning. Våre norske studenter klager jo litt over kvalitetsreformen, som har gjort studiene mer skolepreget. Russiske studenter var vant til dette skolepreget. Så de syntes at norske studenter drakk for mye kaffe og jobbet for lite. Men de skjønnte ikke at de norske studentene ikke bare leste det som ble gjennomgått på forelesningene.

Det var jo også en fantastisk opplevelse da vi som innslag i Universitetet i Tromsøs 25-årsfeiring hadde en stor konferanse i Arkhangelsk. Det var rektor Ole D. Mjøs som lanserte ideen om at vi skulle sende et stort fly med universitetsfolk, politikere og andre samfunnsrepresentanter til Arkhangelsk og arrangere en konferanse der i samarbeid med Pomor-universitetet. Dette var det første flyet fra Vesten som våren 1993 landet på flyplassen i Arkhangelsk. Myndighetene hadde ikke rukket å få laget et spesielt stempel til passene i forbindelse med visumsøknadene. De utlendingene som hadde vært i Arkhangelsk før, hadde kommet med båt. Derfor hadde de bare et båtstempel å sette i passene våre. Men det gikk veldig bra. Det var en fantastisk opplevelse, både for de norske og de russiske deltakerne. Her kunne man snakke sammen helt fritt, i den grad man forsto hverandre. For det var jo en stor språkbarriere, selv om vi hadde med oss tolker.

Alle sto opp og snakket om de nye mulighetene for samarbeid som nå åpnet seg. Ole Mjøs talte med begeistring om at samarbeid om medisinutdanningen i Barentsregionen ville medføre at våre studenter fikk se sykdommer de ellers ikke ville få se. Da ble jeg nervøs, men heldigvis var det ingen russere som tok det ille opp. Da vi samtidig åpnet det som heter Norsk-Pomor universitetssenter, som var Universitetet i

Tromsøs senter i Arkhangelsk, deltok utenriksminister Johan Jørgen Holst sammen med tre russiske ministre. Det er ikke hver dag man får til noe sånt.

Tenk på hva det betyr at vi har utdannet så mange personer som vi tross alt har i russisk. Det er også et stort antall russere som har tatt norsk-undervisning i Arkhangelsk.

Du har vært en slags ambassadør for Universitetet i forhold det russiske?

Ja, det er den ene siden. Den andre siden er at jeg i mange år ble hanket inn når det skjedde et eller annet med russere i Tromsø. Gerd Bjørhovde pleide å si at jeg burde være sovjetisk konsul.

Det måtte jo gå med mye tid til slike oppgaver?

Ja, både og. Det gikk jo med en dag av og til, men det vet jo du like godt som meg, at universitetsfolk jobber ikke fra åtte til fire. Det har i hvert fall jeg aldri gjort.

Hva med russenorsk – moja på tvåja?

Russenorsk var et spesielt språk som var utviklet i kontakten mellom russere og nordmenn. Det er et kontakt- eller pidginspråk. Det spesielle med russenorsk var at det ble brukt over så lang tid, at det holdt seg over så mange år. Det hang selvfølgelig sammen med at russerne kom hver sommer og handlet med de samme nordmennene. De kommuniserte relativt greit på det. Denne typen språk har utviklet seg flere steder i verden hvor ulike språkgrupper har hatt bruk for å snakke sammen, ofte i forbindelse med handel.

Men da har det som regel har vært et sosialt skille mellom de to språkgruppene, sånn at i et engelsk pidginspråk, der er hele ordforrådet engelsk, men det er en forenklet grammatikk. I russenorsk derimot finner vi svært mange orddubletter, og vi har omtrent like mye av russiske og norske ord. Det som er skrevet om russenorsk, er stort sett nedskrevet på norsk side, og derfor er det en større andel av norske ord enn av russiske ord. Men det er mye dubletter, en stor del russiske ord. I pidginspråk som er basert på engelsk eller portugisisk eller spansk, består nesten hele ordforrådet av et forenklet engelsk, spansk, eller portugisisk. Det er altså langt fra slik med russenorsken. Derfor er det en veldig spennende språkvitenskapelig utfordring som ligger der. Dette gjelder særlig preget av likeverdighet som opptar mange språkforskere. Ernst Håkon Jahr og jeg jobbet mye med dette emnet, som har vært svært populært. En professor i Oslo sa at Borch og Jahr har funnet seg

et språkvitenskapelig sukkertøy som alle har lyst til å suge på. Jeg blir fortsatt med jevne mellomrom bedt om å si noe om dette.

I et par hundre år hadde vi jo den spesielle situasjonen i Nord-Norge at det kom skuter fra Arkhangelsk, men også noen fra Murmanskysten, til Nord-Norge om sommeren og byttet korn mot fisk. Det var til stor nytte for begge parter. Pomorene var populære i Nord-Norge, og nordmenn hadde et godt omdømme i det gamle Russland.

Så ble grensen stengt i mange år etter revolusjonen i 1917. Men for meg var det ganske rart da jeg kom til Tromsø å møte disse gamle NKP-erne og Sambandet Norge-Sovjetunionen, som husket hva russerne har gjort for oss, ikke minst under andre verdenskrig. Men jeg tror nok også at noen av de gamle tenkte tilbake på tida med pomorhandelen. Det er klart at denne trafikken betydde en god del i Nord-Norge fordi det sikret landsdelen tilførsel av korn og kornprodukter. Men særlig var de opptatt av å minnes Sovjets rolle og betydning for frigjøringen av Nord-Norge under andre verdenskrig. Men jeg hadde vokst opp i Oslo. Den eneste gangen jeg hadde vært i Nord-Norge før vi flyttet nordover, var da jeg ble jeg sendt dit av Utenriksdepartementet som tolk for en reinbeitedelegasjon.

Du er ikke den første russiskfilologen i din familie?

Min grandonkel, Olaf Broch, var russiskfilolog. Han var interessert i russisk-norsk. Men den gangen, på trettitallet, så man nok ikke så seriøst på pidginspråk som i dag. Ernst Håkon Jahr og jeg behandler nok russenorsk på en helt annen måte enn min grandonkel. For vi ser det i en annen sammenheng enn de som drev med dette rundt 1930. Den gangen var det ingen som visste at det for eksempel var veldig spesielt at et pidginspråk hadde holdt seg over så lang tid.

Ble dine forventninger til Tromsø innfridd?

Jeg tror at vi som dro opp som pionerer, fikk en del utfordringer som vi ikke ville fått andre steder. Men jeg tror også at det å skulle bygge et universitet fra grunnen, gjorde at det var en del faglige ting vi ikke fikk gjort som vi kanskje ville fått gjort hvis vi hadde vært i Oslo. Med det mener jeg at det tar faktisk ganske mye tid å bygge et universitet. Vi var veldig få å dele oppgavene på. Samtidig er det klart at vi fikk kjempe spennende utfordringer. Det var veldig mange møter som tok massevis av tid.

Det var noe helt annet å undervise i russisk mens vi hadde en lukket Sovjet-union enn det er i dag. Jeg opplevde gang på gang, og det synes jeg var en stor opplevelse, at folk sa: du åpner en helt annen verden for

meg. For Sovjet var jo sperret ute, eller vi var sperret ute. Det var i hvert fall en veldig tøff grense mellom oss.

Det har nok vært nordlendinger på Universitetet som har sagt at de vil ikke representeres av søringer og den slags utsagn. Dette har jeg hørt ved flere korsveier.

Klart det var morsomt å komme til Tromsø og kunne russisk. Så du hadde jo noen ganger litt følelsen av å bidra til å åpne en helt ny verden for studentene. Jeg hadde også mange rare opplevelser som tolk for politi og helsevesen. Ofte spurte russere som hadde vanskeligheter, meg hva de skulle gjøre. Da understreket jeg at jeg var politiets tolk. Men mange insisterte på at jeg måtte hjelpe dem som den eneste som forsto dem. De ville gjerne treffe meg uten at politiet var til stede.

Vi som kom tidlig til Tromsø, vi fikk en del utfordringer vi ikke ville fått hvis vi hadde blitt værende sørpå. Vi var få, og vi måtte være med på alt. Jeg kom tidlig inn som representant for språkfagene i det som da het NAVF (Norges allmenvitenskapelige forskningsråd). Der ble jeg leder av Rådet for humanistisk forskning. Da får du et litt annet syn på mange saker enn når du kun sitter på et lite og nytt universitet. Da kom jeg inn i både europeiske og nordiske samarbeidsorganer innenfor forskning. Det syntes jeg var veldig spennende. Så da Universitetet bestemte seg for å opprette stilling som forskningsdirektør, så søkte jeg på den og ble tilsatt.